

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено сучасні підходи до трактування економічної сутності транснаціональних корпорацій, розкрито особливості нормативно-правового регулювання діяльності ТНК в Україні та представлено авторські пропозиції щодо його удосконалення в контексті підвищення національної конкурентоспроможності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: транснаціональні корпорації, державне регулювання діяльності ТНК.

АННОТАЦИЯ. В статье освещены современные подходы к трактовке экономической сущности транснациональных корпораций, раскрыты особенности нормативно-правового регулирования деятельности ТНК в Украине и представлены авторские предложения по его усовершенствованию в контексте повышения национальной конкурентоспособности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: транснациональные корпорации, государственное регулирование деятельности ТНК.

ANNOTATION: The article highlights modern approaches to the economic essence of transnational corporations, discloses peculiarities of the legal regulation of business activity of TNCs in Ukraine and states the author's propositions of its improvement in the context of strengthening of the national competitiveness.

KEY WORDS: transnational corporations, government regulation of business activity of TNCs.

Постановка проблеми. Сучасна світова економічна система функціонує в системі взаємодії транснаціональні корпорації — національні та регіональні економічні утворення. Здатність ТНК сприяти прискоренню науково-технічного прогресу, що має прояв зокрема в підвищенні технічного рівня та якості продукції, ефективності виробництва, не залежить напряду від обсягів капіталізації ТНК, які спроможні до гнучкої наукомісткої діяльності перш за все завдяки специфіці структури та управління.

Ці аксіоми не викликають на сьогоднішній день значного спротиву з боку фахівців з міжнародної економіки, проте науковій дискусії формується навколо самого терміну «транснаціональна корпорація». Важливість усвідомлення економічної сутності

ТНК виходить за межі суто наукового дискурсу та переходить до практичної площини державного регулювання, що напряму пов'язано із забезпеченням національної конкурентоспроможності.

Наприклад, в економічній літературі використовують семантично близькі терміни «транснаціональна», «багатонаціональна» та «глобальна» компанія. «Корпорацій, які функціонували б у всіх країнах світу, на практиці не існує» [14], тому термін «глобальні корпорації» носить суто теоретичний характер. Слово «корпорація» як частина терміну також викликає серйозні наукові суперечки. Енциклопедичні словники визначають слово «корпорація» як американський синонім «акціонерного товариства, яке у свою чергу трактується як «основна акціонерна форма капіталістичних підприємств, капітал яких утворюється з внесків пайовиків (акціонерів) шляхом купівлі акцій» [14], проте статус корпорації не є обов'язковим для транснаціоналізації компанії, у зв'язку з цим відбувається часте уникнення терміну «транснаціональна корпорація» та використання загальних понять «транснаціональна компанія» чи «транснаціональне підприємство».

В українській економічній літературі слово «підприємство» асоціюється з виробничим (промисловим) підприємством, у той час як сучасні ТНК давно переросли рівень звичайного промислового підприємства чи навіть виробничого об'єднання. «Компанія» теж недостатньо відображає масштаби діяльності сучасних ТНК [14], тому термін «транснаціональна корпорація» є виправданим через наголошення на безособовості управління і прийняття рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі представлено широкий спектр підходів до трактування поняття «транснаціональна корпорація». На думку Б. Осмініна, ТНК — це монополія, що об'єднує низку приватнокапіталістичних підприємств, економічно пов'язаних між собою у рамках внутрішньо-фірмового розподілу праці [16, с. 46].

С. Мочерний визначає ТНК як найпотужніші монополії, що діють у міжнародному масштабі й на основі монополізації (а отже, контролю) значної частини світового виробництва. На думку Р. Вернона, під поняттям ТНК розуміють мережу взаємопов'язаних підприємств, які походять з однієї країни та мають складові ланки або філії в інших країнах. О. Якубовський розуміє під ТНК компанію, яка володіє прямими іноземними інвестиціями [17].

На думку О. Рогача, ТНК — це корпорація, що здійснює міжнародне виробництво на основі прямих іноземних інвестицій і має прямиий контроль над своїми зарубіжними філіями [15, с. 18].

І. Дахно визначає, що ТНК — це акціонерні товариства, діяльність яких не обмежена державними кордонами однієї країни. Наприклад, це фірма, корпорація, компанія, які виконують основну частину своїх операцій за межами країни, де вона зареєстрована, найчастіше — у кількох країнах, де існує мережа відділень, філій, підприємств [15, с. 18].

Л. Киришун розглядає ТНК як економічно єдину систему угруповання підприємств, які здійснюють свою діяльність у двох чи більше країнах переважно у формі прямих іноземних інвестицій, впливають на економічну політику як країни базування, так і приймаючих країн через залучення їх до світових глобалізаційних процесів, керуються і контролюються, як правило, з єдиного центру і складаються з материнської компанії, дочірніх підприємств, філіалів та відділень [14].

Невирішені частини проблеми. Незважаючи на значну увагу в науковій літературі до трактування економічної сутності ТНК, потребують додаткових досліджень напрями гармонізації українського та міжнародного нормативно-правового регулювання діяльності ТНК у контексті забезпечення національної конкурентоспроможності України.

Метою дослідження є виявлення напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності ТНК в Україні з метою налагодження ефективної співпраці держави та ТНК в економічній і соціальній царинах.

Виклад основного матеріалу. За офіційним визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (United Nations Conference on Trade and Development — UNCTAD), транснаціональна корпорація (transnational corporation, multinational corporation, multinational company, multinational enterprise) — це підприємство, що об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах і провадить єдину політику та загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень. Експерти ООН виокремили ознаки, за наявності яких компанію можна віднести до транснаціональної [18, с. 36]: 1) річний обсяг такої компанії повинен перевищувати 100 млн дол. США; 2) наявність філіалів не менше, ніж у шести країнах; 3) також аналізується відсоток продажу товарів за межами країни-резиденції.

Віднесення компаній до транснаціональних може відбуватись на основі таких критеріїв [13]: 1) кількість країн, у яких діє компанія (2—6 країн відповідно до різних підходів); 2) мінімальна кількість країн, де розміщені виробничі потужності компанії; 3) мі-

німальний розмір частки іноземних операцій у доходах або продажах фірми (як правило, 25 %); 4) володіння не менше, ніж 25 % «голосуючих» акцій у трьох або більше країнах; 5) багатонаціональний склад персоналу компанії або її вищого керівництва.

У свою чергу, відповідно до ст. 2 «Конвенції о транснаціональних корпораціях» (далі — Конвенція), яка була підписана між країнами-учасниками СНД, транснаціональна корпорація визначається як юридична особа (сукупність юридичних осіб): яка має у власності, господарському веденні або оперативному управлінні відособлене майно на територіях двох і більше Сторін (у даному контексті мова йде про країни СНД); утворене юридичними особами двох і більше Сторін; зареєстроване як корпорація. Цікавою особливістю підходу, який було застосовано в Конвенції, є відсутність економічних критеріїв, а саме обсягу діяльності, капіталізації компаній тощо, що не відповідає сучасним вимогам міжнародного регулювання діяльності ТНК.

У Конвенції «транснаціональна корпорація» включає різні транснаціональні структури, у тому числі фінансово-промислові групи, компанії, концерни, холдинги, спільні підприємства, акціонерні товариства з іноземною участю тощо. Згідно з ч. 3 ст. 120 Господарського кодексу України (далі — ГКУ), корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Відповідно до ч. 5 ст. 126 ГКУ, холдингова компанія — публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності). Згідно зі ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні», холдингова компанія — акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств. Холдинговий корпоративний пакет акцій (часток, паїв) — пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства, який перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства.

Згідно зі ст. 9 Закону України «Про банки і банківську діяльність», банки мають право створювати банківські об'єднання та-

ких типів: банківська корпорація, банківська холдингова група, фінансова холдингова група. Банківське об'єднання створюється за попередньою згодою Національного банку України. Банківська корпорація — це юридична особа (банк), засновниками та акціонерами якої можуть бути виключно банки. Банківська корпорація створюється з метою концентрації капіталів банків — учасників корпорації, підвищення їх загальної ліквідності та платоспроможності, а також забезпечення координації та нагляду за їх діяльністю. Банківська холдингова група — це банківське об'єднання, до складу якого входять виключно банки. Материнському банку банківської холдингової групи має належати не менше 50 % акціонерного (пайового) капіталу або голосів кожного з інших учасників групи, які є його дочірніми банками.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства», акціонерне товариство — господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства. Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів.

Відповідно до Конвенції, транснаціональна корпорація вправі здійснювати на територіях Сторін будь-які види діяльності, не заборонені законодавством Сторін. Учасниками корпорації можуть бути юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми, у тому числі із третіх країн. Державні, муніципальні й унітарні підприємства можуть бути учасниками корпорації в порядку й на умовах, обумовлених власником їхнього майна.

Згідно з п. 3.1 «Решения Экономического совета Содружества Независимых Государств Рекомендациях по разработке организационных проектов транснациональных корпораций» від 20.09.2009 № 997-16 (далі — Рішення) організаційний проект ТНК розробляють підприємства-учасники й при необхідності залучають до роботи над проектом зовнішніх експертів і фахівців за рахунок власних коштів.

Установлюється наступний зразковий склад відомостей, що містяться в проекті ТНК: 1) пояснювальна записка; 2) техніко-економічне обґрунтування доцільності створення ТНК, у якому приводяться, зокрема: а) перелік цільових завдань діяльності ТНК на 3—5 літній період; б) аналіз стану ринків основних видів

продукції, робіт, послуг, передбачуваних до випуску ТНК і характеристика їхньої конкурентоспроможності; в) інвестиційна програма діяльності ТНК на 3—5 літній період з відбиттям пропонуванних джерел фінансування й характеристикою ефективності спільних інвестиційних проектів; г) програма реалізації продукції (робіт, послуг) на 3—5 літній період із вказівкою основних споживачів продукції, заходів щодо її просування на зовнішні ринки, характеристикою укладених або зовнішньоекономічних контрактів, що проробляють, у рамках ТНК; 3) розрахунки очікуваної соціально-економічної ефективності діяльності ТНК.

Відповідно до п. 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації», Конвенція підписана із таким застереженням, що ТНК на території України та за її межами у разі, коли їх створення може призвести до монополізації товарних ринків в Україні, впливає чи може вплинути на економічну конкуренцію на її території, створюється за згодою Антимонопольного комітету України у порядку, передбаченому законодавством України про захист економічної конкуренції.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Ураховуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що нормативно-правове регулювання діяльності ТНК в Україні необхідно удосконалити в таких напрямках: 1) визначити економічні критерії віднесення компаній до ТНК (зокрема, обсяги діяльності); 2) прийняти спеціальний Закон України «Про діяльність ТНК в Україні», у якому конкретизувати поняття, напрями діяльності та особливості регулювання ТНК; 3) сформувати державну програму створення та підтримки національних ТНК у пріоритетних з точки зору національних інтересів галузях і секторах економіки; 4) передбачити механізм реалізації такої програми, зокрема обсяги бюджетного фінансування, системи спеціалізованих банків розвитку, систему відбору перспективних проектів створення ТНК.

Перспективними для подальших наукових розвідок є формування проектів створення українських ТНК в інноваційних і стратегічних секторах економіки України, зокрема агропромислового комплексу.

Література

1. Конвенция о транснациональных корпорациях // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

2. Решение Экономического совета Содружества Независимых Государств о Рекомендациях по разработке организационных проектов

транснаціональних корпорацій від 20.09.2009 № 997-16 // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-4 // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

4. Податковий кодекс України від 04.11.2010 р. №2755-VI // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 №514-6 // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

6. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-12 // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-3 // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

8. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

9. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. № 236/96-вр // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

10. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-3 // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

11. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації» від 13.07.1999 р. № 921-XIV // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

12. Закон України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 р. № 3528-4 // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

13. *Азарова Т. В.* Стратегії розвитку транснаціональних корпорацій в контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн / Т. В. Азарова, В. І. Охота [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

14. *Киришун Л. В.* Визначальні критерії формування сутності ТНК / Л. В. Киришун [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

15. *Кормакова І. О.* Концептуальні підходи до визначення суті транснаціональних корпорацій / І. О. Кормакова // Економічний простір. — 2010. — № 41. — С. 16—25.

16. *Кохан І. І.* Поняття та юридичні ознаки транснаціональних корпорацій / І. І. Кохан // Науково-інформаційний вісник. — 2009. — № 1. — С. 45—48.

17. *Нестеров І. Г.* Внесок агропромислових транснаціональних корпорацій у забезпеченні продовольчої безпеки України / І. Г. Нестеров [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

18. *Сорока І. Б.* Транснаціональні корпорації та їхня роль у процесі активізації міжнародної інтеграції / І. Б. Сорока // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 9 (99). — С. 35—41.

19. *Янікін С. В.* Вплив ТНК на стабільність міжнародної фінансової системи / С. В. Янікін // Економічний вісник Донбасу. — 2011. — № 3 (25). — С. 60—71.

Стаття надійшла до редакції 31.08.2011

УДК 339.137

К. Д. Савчук, аспірант,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЇ СУПЕРНИЦТВА ТА КОНКУРЕНЦІЇ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена визначенню сутності економічних категорій «конкуренція та суперництво», їх характеристикам і співвідношенню в глобальній економічній системі. Доведено, що суперництво — є вищою формою прояву конкурентної боротьби за обмежені економічні ресурси та ринки збуту.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобальна економічна система, змагання, конкуренція, гіперконкуренція, суперництво.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена определению экономических категорий «конкуренция и соперничество», их характеристикам и соотношению в глобальной экономической системе. Доказано, что соперничество — это высшая форма проявления конкурентной борьбы за ограниченные экономические ресурсы и рынки сбыта.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: глобальная экономическая система, соревнование, конкуренция, гиперконкуренция, соперничество.

ANNOTATION: The article is devoted to the definition of economic categories «competition and rivalry», their characteristics and relationship in the global economic system. It is proved that the rivalry — is the highest form of competition for scarce economic resources and shares on international markets.

KEYWORDS: global economic system, competition, hyper-competition, rivalry.

В історії людства, особливо його економічного розвитку, змагальність і суперництво у будь-якій сфері та в конкретних фор-